

PROCESUL COMUNISMULUI
PRIN TEATRU

Matei Vișniec s-a născut în 1956 la Rădăuți, în Bucovina, oraș fabulos, tăiat în două (cu tot cu cimitir) de o cale ferată pe care toată lumea o recunoaște acum ca fiind axa de simetrie a lumii.

A scris poezie încă din copilărie, a debutat în revista *Luceafărul* în 1972 și apoi în volum în 1980. A studiat filozofia la București, a devenit membru fondator al Cenaclului de luni, s-a remarcat ca dramaturg chiar și când piesele îi erau interzise. A crezut în rezistența culturală, în forța cuvântului, în capacitatea literaturii de a capta mai bine decât orice altă disciplină contradicțiile din noi și din lumea în care trăim. Din 1987 trăiește la Paris și scrie teatru în franceză. De atunci numele său s-a aflat pe afișe în peste 30 de țări. Din 1990 lucrează ca jurnalist la Radio France Internationale.

În Franța piesele sale sunt editate la Actes-Sud Papiers, Lansman, L'Harmattan, L'Espace d'un Instant. Între două țări, între două culturi, între limba română și cea franceză, Matei Vișniec circulă, trece de la un gen literar la altul, caută și experimentează cuvântul sub semnul unui ideal care ține de sens și de irepetabilitate.

Apariții editoriale recente în România:

La Editura Cartea Românească: *Pătânjenul în rană* (teatru), 2007; *Groapa din tavan* (teatru), 2007; *Omul pubelă & Femeia ca un câmp de luptă* (teatru), 2007; *Cafeneaua Pas-Parol* (roman), 2008; *Sindromul de panică în Orașul Luminilor* (roman), 2009; *Domnul K. eliberat* (roman), 2010; *La masă cu Marx* (poezie), 2011.

La Editura Paralela 45: *Orașul cu un singur locuitor* (antologie de poezie), 2005; *Mansardă la Paris cu vedere spre moarte* (teatru), 2005; *Omul cu o singură aripă* (teatru), 2006; *Istoria comunismului povestită pentru bolnavii mintal* (teatru), 2007; *Imaginează-ți că ești Dumnezeu* (teatru), 2008; *Frumoasa călătorie a urșilor panda povestită de un saxofonist care avea o iubită la Frankfurt & Femeia țintă și cei zece amanți* (teatru), 2008; *Occident Express & Despre senzația de elasticitate când pășim peste cadavre* (teatru), 2009; *Omul din cerc* (antologie de teatru scurt), 2011.

La Editura Humanitas: *Mașinăria Cehov & Despre fragilitatea pescărușilor împăiați* (teatru), 2008; *Scrisori de dragoste către o prințesă chineză* (proză), 2011.

MATEI VIȘNIEC

PROCESUL
COMUNISMULUI
PRIN TEATRU

Istoria comunismului
povestită pentru bolnavii mintal

Richard al III-lea se interzice
sau Scene din viața lui Meyerhold

Despre senzația de elasticitate
când pășim peste cadavre

Cu o prefață de
Daniela Magiaru

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Adina Săucan
Coperta: Ioana Nedelcu
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Marieva Ionescu
DTP: Corina Roncea, Carmen Petrescu

Tipărit la Fedprint

© HUMANITAS, 2012

Pentru obținerea drepturilor de reprezentare scenică, la radio sau la televiziune, de adaptare pentru cinema sau în alte genuri literare, contactați autorul sau agentul care îl reprezintă – SACD – la Société des Auteurs et Compositeurs Dramatiques.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
VIȘNIEC, MATEI

Procesul comunismului prin teatru: Istoria comunismului povestită pentru bolnavii mintal; *Richard al III-lea se interzice* sau Scene din viața lui Meyerhold; Despre senzația de elasticitate când pășim peste cadavre/ Matei Vișniec; pref.: Daniela Magiaru. – București: Humanitas, 2012
ISBN 978-973-50-3793-2

I. Magiaru, Daniela (pref.)
821.135.1-2

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021 408 83 50, fax 021 408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0372 743 382, 0723 684 194

CUPRINS

<i>Prefață</i>	
Colhozul din inimă (Daniela Magiaru)	7
<i>Preambul</i>	
Să nu uităm, chiar dacă iertăm	13
Istoria comunismului	
povestită pentru bolnavii mintal	15
Mic dicționar ajutător	79
<i>Richard al III-lea se interzice</i>	
sau Scene din viața lui Meyerhold	81
Despre senzația de elasticitate	
când pășim peste cadavre	141
Nota autorului	229
Scene suplimentare	231
Varianta poemului	
scris de Sergiu Penegaru pentru Șapira	241

PREAMBUL

Să nu uităm, chiar dacă iertăm

După instalarea mea în Franța, în 1987, mi-au trebuit peste zece ani ca să-mi adun energiile pentru a scrie o primă piesă *directă* despre comunism și spălarea creierelor prin intermediul ideologiei (așa s-a născut *Istoria comunismului povestită pentru bolnavii mintal*). Am avut nevoie de tot acel timp nu pentru că mi-ar fi lipsit inspirația. În România am trăit din plin, până la vârsta de 31 de ani, delirul societății totalitare și schizofrenice, cu nota suplimentară de grotesc pe care cuplul Ceaușescu a impus-o comunismului românesc. Ceea ce am căutat eu ulterior au fost niște *situații dramatice* interesante care să mă ajute să povestesc esența comunismului fără a cădea în zonele didactice sau pedagogice ale denunțării. Nu denunțarea în sine mă interesa. Denunțarea comunismului a fost, de altfel, foarte bine făcută în cărți memorabile, cum sunt cele publicate de marii disidenți ruși și sovietici, începând cu Soljenițin și continuând cu Zinoviev. Chiar și intelectualii de stânga din Occident au înțeles, cu ceva întârziere, ce a fost, în esență, comunismul (do-vadă *Cartea neagră a comunismului* apărută inițial în Franța și tradusă apoi în multe alte țări).

Ceea ce mă interesa, deci, pentru piesele mele dedicate perioadei comuniste nu era o denunțare istorică, ci una... emoțională. Am dorit să creez în piese precum *Istoria comunismului...* sau *Despre senzația de elasticitate...* situații dramatice prin care orice spectator, fie că a trăit sau nu drama comunismului, să poată înțelege din punct de vedere emoțional, visceral, opresiunea ideologică și absurditatea noțiunii de utopie științifică.

Pe de altă parte, după instalarea mea în Franța și după căderea comunismului, în 1989-1990, am fost profund dezamăgit văzând că procesul comunismului urma să nu aibă loc. Trebuie să recunoaștem această realitate: procesul comunismului (nu al foștilor comuniști) nu s-a făcut, din motive complexe. Unul dintre ele a fost accelerarea istoriei. Alte „urgențe“ au venit peste Europa: mondializarea, extinderea Uniunii Europene, pericolul terorist și integrist... Procesul comunismului a rămas o gaură neagră în istoria reflecției umane. Națiunile civilizate ale Europei n-au făcut nici măcar efortul de a se inspira din procesul nazismului pentru a înțelege mai bine cum este posibil ca o ideologie care a dus la moartea a o sută de milioane de oameni, ideologia comunistă, să ramână încă în unele țări (chiar cu o aură de prestigiu) pe lista doctrinelor nejudicate și necondamnate. Gândirea critică a Occidentului se află într-un mare impas. Dacă procesul nazismului continuă să fie făcut într-un mod exemplar (cred că nu trece o zi fără ca în Europa Occidentală să nu apară măcar o carte, un articol sau un film despre oroarea nazistă), comunismul a devenit o poveste uitată, care chiar îi jenează uneori pe filozofi. Iar culmea stupideniei când se vorbește despre utopia comunistă și despre comunismul de stat este că „ar fi fost o teorie generoasă în intenții, dar că ar fi fost aplicată prost“.

Iată de ce strigătul meu esențial în piesa *Istoria comunismului povestită pentru bolnavii mintal* este „Stalin nu e mort!“ Pentru că, în orice moment, noi profeți, noi „mari“ iluminați pot să reînceapă oriunde experimentul „cele mai bune lumi posibile“ pe spatele a milioane de oameni.

Piese reunite în această antologie se doresc a fi un act de reîmprospătare a memoriei, o încercare de a radiografia această formă sofisticată de utopie care a fost comunismul – oroarea travestită în costum umanist. Sigur, mi-ar fi plăcut să fac în aceste piese mai degrabă *autopsia* comunismului, numai că „bestia“ nu a murit încă. Cred că este important să ne amintim prin ce am trecut – și să le spunem prin ce am trecut și copiilor noștri, care nu au cunoscut comunismul. Este important să nu uităm, chiar dacă suntem obligați să iertăm.

Matei Vișniec

Istoria comunismului
povestită pentru bolnavii mintal

*Piesă dedicată lui Daniil Harms
și tuturor scriitorilor morți în temnițele puterii*

Personaje

IURI PETROVSKI (scriitor)	NEBUNUL CARE MIZEAZĂ
GRIGORI DEKANOZOV (directorul spitalului)	PE STALIN
STEPAN ROZANOV (director adjunct)	CRUPIERUL
KATIA EZOVA (asistentă medicală)	FEMEIA TÂNĂRĂ
Alți membri ai corpului medical „Bolnavii“:	FEMEIA BĂTRÂNĂ
TIMOFEI (debil mediu)	FEMEIA 3
BOLNAVUL 1 (Piotr)	FEMEIA 4
BOLNAVUL 2 (Ivan)	FEMEIA 5
BOLNAVUL 3 (Sașa)	PROFESORUL
BOLNAVUL 4 (Emilian)	UN BOLNAV CARE
BOLNAVUL 5 (Boris)	L-A CUNOSCUT PE STALIN
BOLNAVUL 6 (Slivinski)	UN AL DOILEA BOLNAV CARE
BOLNAVUL 7 (Salomon)	L-A CUNOSCUT PE STALIN
	STRĂINUL
	IVAN MIKADOI GAMAROVSKI
	Alți bolnavi
	STALIN

Acțiunea are loc la Spitalul Central de Boli Mintale de la Moscova, în 1953, cu câteva zile înainte de moartea lui Stalin.

Eventual decor unic: un portret gigantic al lui Stalin.

SCENA 1

Corul bolnavilor mintal, dirijat de Katia Ezova, se pregătește să cânte în fața Directorului și a lui Iuri Petrovski.

Unii bolnavi sunt în cămașă de forță.

Timofei iese din rând, face câțiva pași în față și se adresează spectatorilor.

TIMOFEI – Corul de cameră al Spitalului Central de Boli Mintale de la Moscova va cânta cântecul *Cântecul partizanilor*. Dirijor, tovarășa Katia Ezova. Trăiască tovarășul Stalin.

Katia Ezova agită un diapazon, murmură o frază muzicală, dă tonul și corul începe să cânte.

Timofei, care s-a întors printre coriști, își șterge o lacrimă. Un alt bolnav începe să plângă în timp ce cântă, dar cămașa de forță îl împiedică să-și șteargă lacrimile.

Cântecul, dramatic și răscolitor, se termină. Timofei șterge lacrimile mai multor bolnavi în cămașă de forță.

Katia Ezova se înclină în fața Directorului și a lui Iuri Petrovski. Tăcere lungă. Întuneric.

SCENA 2

Iuri Petrovski, Grigori Dekanozov.

DIRECTORUL – Dumneavoastră înțelegeți, dragă Iuri Petrovski, că astăzi nimeni, nimeni nu trebuie să rămână în afara

luminii artei și literaturii. Concepția noastră științifică despre societate spune că omul se află în centrul atenției partidului. Noua noastră concepție umanistă, așa cum am fost învățați de Marele Lenin și de Marele Stalin, spune că socialismul nu este posibil fără transformarea omului. Iar arta, literatura, toate acestea au un rol imens în transformarea omului... Din această cauză mi-am pus eu întrebarea: și bolnavii mintal? Nu sunt și ei oameni? Nu trebuie să fie transformați și ei? N-ar trebui să beneficieze și ei de binefacerile artei, ale literaturii? În măsura posibilului, bineînțeles... Eu, unul, cred că bolnavii mintal ai societății noastre socialiste nu au nimic de-a face cu bolnavii mintal ai țărilor capitaliste și imperia- liste. La noi, noi nu ne abandonăm bolnavii mintal... Noi credem fără preget că ei pot fi vindecați. Oamenii noștri de știință lucrează zi și noapte pentru a găsi noi tratamente pentru vindecarea bolilor mintale... Iar arta, literatura au, poate, un cuvânt de spus în această bătălie...

SCENA 3

Grigori Dekanozov îl prezintă pe Iuri Petrovski corpului medical al spitalului. Tot personalul este aliniat ca la armată, iar Grigori Dekanozov se mișcă de parcă ar efectua o trecere în revistă.

DIRECTORUL – Dragi colegi. Vi-l prezint pe tovarășul Iuri Petrovski, pe care Uniunea Scriitorilor ni l-a trimis ca să ne ajute. Tovarășul Iuri Petrovski este un tânăr scriitor care a scris nuvele în linia marelui nostru scriitor Maxim Gorki. Tovarășul Iuri Petrovski a scris povestiri și nuvele despre construcția socialismului și a primit pentru prețioasele sale nuvele și minunatele sale povestiri Marele Premiu de Stat acordat de către Marele Tovarăș Stalin în persoană. Țin foarte mult, aici, să mulțumesc Uniunii Scriitorilor că ni l-a trimis pe tovarășul Iuri Petrovski. Pentru că chiar de un scriitor ca Iuri Petrovski aveam noi nevoie, căci el știe să povestească ca nimeni altul lucrurile simple, lucrurile care țin de viață...

Se întoarce spre Iuri Petrovski.

Tovarăşe Iuri Petrovski, va trebui să ne scrieți povestiri scurte pentru a povesti prin povestiri scurte pentru bolnavii noștri mintal istoria comunismului. Căci pentru asta sunteți aici, pentru asta v-a trimis la noi Uniunea Scriitorilor. Noi considerăm că bolnavii mintal au și ei dreptul și datoria să cunoască istoria comunismului și a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie. Singura problemă este că istoria comunismului și istoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie trebuie povestite la nivelul pacienților noștri... Iată de ce noi toți, echipa medicală de la Spitalul Central de Boli Mentale, precum și bolnavii care se vindecă în instituția noastră, vă cerem, dragă Iuri Petrovski, să vă utilizați talentul pentru a ne povesti în cuvinte simple istoria comunismului și a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie.

Utilizați-vă talentul pentru ca bolnavii noștri mintal să poată avea acces, și ei, la lumina mișcării muncitorești.

Utilizați-vă talentul și patriotismul pentru ca bolnavii mintal să se poată hrăni, și ei, cu speranța pe care Marea Revoluție Socialistă din Octombrie a adus-o tuturor muncitorilor din toate țările.

Sunt sigur, dragă tovarășe Iuri Petrovski, că veți reuși să găsiți cuvintele potrivite care să meargă până-n inima bolnavilor noștri mintal. Ședințele noastre de inițiere în frumusețea artei, a literaturii vor avea loc de două ori pe săptămână. Toți bolnavii mintal ai instituției noastre, că e vorba de debili mintal lejeri, mijlocii sau profunzi, de schizofreni, de autiști, de depresivi sau de nevrotici, toți vor fi invitați să vă asculte, de două ori pe săptămână. Toți, cu excepția, poate, a bolnavilor din secția de înaltă securitate, pentru care vom imagina o altă soluție, adică vom organiza, poate, ședințe speciale la ei.

SCENA 4

Grigori Dekonozov îi arată lui Iuri Petrovski camera care i-a fost rezervată. Katia Ezova așteaptă, respectuoasă, în prag.

DIRECTORUL – Iată, Iuri Petrovski, camera dumneavoastră. Aveți aici tot ce vă trebuie. V-am pregătit camera cu cea mai frumoasă vedere spre grădină, căci noi știm că scriitorii iubesc natura. Dumneavoastră aveți nevoie să vedeți arbori, să vedeți cerul, să vedeți păsările care cântă în arbori...

Noi știm, dragă Iuri Petrovski, cum e plămădit sufletul scriitorului, noi știm tot. Fiți bine-venit în această cameră, la noi. Prețioasa noastră asistentă medicală Katia Ezova o să vă aducă în fiecare dimineață micul dejun în cameră. La prânz și seara puteți să mâncați cu noi, în marea sală de mese... Pentru că noi, dragă Iuri Petrovski, noi, medicii corpului medical, noi mâncăm cu bolnavii noștri... în sfârșit, cu cei care se pot deplasa fără probleme până la sala de mese. Și credeți-mă că sunt mândru să vă pot spune, dragă tovarășe, că 60 la sută dintre bolnavii noștri mintal pot să se deplaseze și chiar se deplasează, de două ori pe zi, la prânz și seara, până la marea sală de mese, ca să mănânce în tovărășia medicilor care-i îngrijesc.

Dumneavoastră însă, Iuri Petrovski, faceți cum credeți că e mai bine, pentru că noi știm că scriitorul este uneori prins de mrejele inspirației, și atunci el nu iese, nu mănâncă, nu vede pe nimeni, nu mai aude nimic... că scrie... ha-ha... E mister mare scrisul, știm.

IURI – Tovarășe director Grigori Dekanozov, eu țin foarte mult să fiu în contact direct cu pacienții dumneavoastră. Aș vrea să vizitez saloanele. Aș vrea să vorbesc, eventual, cu unii bolnavi. E posibil?

De undeva, dintr-un salon îndepărtat, se aud niște strigăte care devin din ce în ce mai bestiale. Directorul își accelerează discursul pentru a putea pleca apoi în direcția respectivă.

DIRECTORUL – Tovarășe Iuri Petrovski, nu numai că aveți dreptul să o faceți, dar chiar vă rugăm să o faceți. Sunteți aici la dumneavoastră acasă, deci e normal să vă cunoașteți casa. Katia Ezova, care se va ocupa de dumneavoastră, o să vă arate tot... saloanele, sălile de tratament, băile, grădina, tot, tot... Și de fiecare dată când vreți să vorbiți cu un bolnav, cereți Katiei să vă dea fișa bolnavului. Ne-am înțeles? Spor la treabă, Iuri Petrovski. Și imediat ce terminați primul capitol noi și organizăm prima ședință. Sunt convins, tovarășe, că repovestirea adecvată a istoriei comunismului poate vindeca anumite deficiențe mintale... La revedere, tovarășe. Trăiască Marele Stalin!

Directorul pleacă grăbit în direcția strigătelor care au devenit insuportabil de bestiale. Katia, care a rămas în pragul ușii, privește oarecum jenată în jos.

SCENA 5

Noaptea, în cameră la Iuri Petrovski. Acesta doarme chircit sub o pătură. Katia Ezova intră ca și cum zidurile ar fi transparente. Scena este luminată de un lampadar aflat în grădină.

Katia Ezova se apropie de patul unde doarme Iuri Petrovski și rămâne mult timp nemișcată, în picioare.

Iuri Petrovski tresare, se așază speriat în capul oaselor, privește în jur, o descoperă pe Katia.

KATIA – Pssst...

IURI – Ce-i?

KATIA – Sunt eu, Katia...

IURI – Și ce faceți aici?

KATIA – Pssst...

IURI – Da' cum ați intrat?

KATIA – Pssst...

IURI – Tovarășă Katia, ce-i asta?

KATIA – Mă gândeam că poate vreți un ceai...

IURI – Nu vreau.

KATIA – Un ceai cu un pic de rom?

IURI – Nu, nu.

KATIA – Sau numai puțin rom?

IURI – Nu, nu vreau nimic.

KATIA – Iuri Petrovski, trebuie să vă întreb ceva...

IURI – Ce?

KATIA – L-ați văzut cu adevărat... de aproape?

IURI – Cum?!

KATIA – Știți, pentru mine e foarte important...

IURI – Ce?

KATIA – Pssst... Știți, sunt unii care mint... care zic doar că l-au văzut, că l-au întâlnit... Așa oameni, să-ți vină să vești, nu alta... Cum îndrăznesc ei să spună că l-au întâlnit, când de fapt nu l-au întâlnit niciodată?

IURI – Pe cine?

KATIA – Pe Stalin... Spuneți-mi, Iuri Petrovski, dumneavoastră l-ați întâlnit cu adevărat? Tovarășul Director a spus că tovarășul Stalin în persoană v-a înmănat Premiul... Este adevărat? A fost chiar Stalin? Chiar el în persoană, el a fost cel care vi l-a dat?

IURI – Da...

KATIA – Când, când, când a fost asta?

IURI – Păi... demult... Era... A fost înainte de război.

KATIA – Și l-ați văzut de aproape?

IURI – Da... Da' ce rost au toate întrebările astea?

KATIA – Pentru că... pentru că aș vrea să știu dacă... dacă e înalt...

IURI – Nu e chiar... așa de... înalt...

KATIA – E mai... înalt... decât... dumneavoastră?

IURI – Nu, nu prea... nu cred.

KATIA – Păi... doar l-ați văzut de aproape, de foarte aproape... Cum adică „nu prea“?

IURI – Păi... cum să vă spun... nu eram singur, eram cu alți tineri tovarăși scriitori colegi reuniți pentru un congres... Și el a trecut și a dat mâna cu noi...